

नेपालको संविधानको धारा ५७(४), २२६(१) र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ को उपदफा (१) बमोजिम सुन्दरहरैँचा नगरपालिकाको नगरसभाले बनाएको तल लेखिएबमोजिमको ऐन सर्वसाधारणको जानकारीका लागि प्रकाशन गरिएको बेहोरा अनुरोध छ ।

कृषिव्यवसाय प्रवर्द्धन ऐन, २०७५

स्वीकृत मिति : २०७५/०२/१३

प्रस्तावना :

सुन्दरहरैँचा नगरपालिकाक्षेत्रभित्रको कृषिको व्यावसायिकीकरण गर्न, कृषिव्यवसायको प्रवर्द्धन एवं व्यवस्थापन गर्न, कृषक एवं कृषि व्यवसायीबीच आपसी सम्बन्ध सुदृढ गर्न तथा कृषि करारका माध्यमबाट उत्पादन बढाउन र बजारीकरणद्वारा व्यावसायिक रूपमा समग्र कृषि विकासका लागि आवश्यक कानुनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकाले, नेपालको संविधानको धारा २२६ र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ बमोजिम सुन्दरहरैँचा नगरसभाले यो ऐन बनाएको छ ।

परिच्छेद १

प्रारम्भिक

१. सङ्क्षिप्त नाम र प्रारम्भ : (१) यस ऐनको नाम “कृषिव्यवसाय प्रवर्द्धन ऐन, २०७५” रहेको छ ।

(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुने छ ।

२. परिभाषा : विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,

(क) “नगरपालिका” भन्नाले सुन्दरहरैँचा नगरपालिका सम्भन्तुपर्छ ।

(ख) “प्रमुख” भन्नाले सुन्दरहरैँचा नगरपालिकाको प्रमुख सम्भन्तुपर्छ ।

- (ग) “प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत” भन्नाले सुन्दरहरैँचा नगरपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत सम्भन्नुपर्छ ।
- (घ) “कार्यपालिका” भन्नाले सुन्दरहरैँचा नगर कार्यपालिका सम्भन्नुपर्छ ।
- (ङ) “उत्पादक” भन्नाले कृषिवस्तु उत्पादन गर्ने कृषक वा कम्पनी वा कृषिफर्म वा सहकारी उत्पादक सम्भन्नुपर्छ ।
- (च) “एजेन्ट” भन्नाले कृषिउद्यमी, व्यवसायी, कृषिबजार वा कृषिजन्य वस्तुहरूको कारोबार गर्ने दर्तावाला व्यक्ति सम्भन्नुपर्छ र सो शब्दले सङ्गठित संस्थाको प्रतिनिधि समेत जनाउँछ ।
- (छ) “कोष” भन्नाले यस ऐनको दफा १० बमोजिम स्थापित कृषिव्यवसाय प्रवर्द्धन कोष सम्भन्नुपर्छ ।
- (ज) “कृषक” भन्नाले यस ऐनको प्रयोजनका लागि कसैको जग्गा करारमा लिई वा आफ्नै जग्गामा व्यावसायिक कृषिखेती गर्ने कृषक, कृषक समूह, कृषिव्यवसायी, कृषिफर्म र कृषि सहकारीलाई समेत सम्भन्नुपर्छ ।
- (झ) “कृषि” भन्नाले अनुसूची (१) मा उल्लेख भएबमोजिमका विषयसँग सम्बन्धित कृषि सम्भन्नुपर्दछ र सो शब्दले व्यावसायिक कृषिलाई समेत जनाउँछ ।
- (ञ) “कृषिफर्म” भन्नाले व्यावसायिक प्रयोजनका लागि अनुसूची (१) बमोजिमका बाली उत्पादनका लागि सञ्चालन गरिएको कृषिफर्म सम्भन्नुपर्छ ।
- (ट) “कृषिबजार” भन्नाले कृषिउपजको ग्रेडिङ, प्याकेजिङ, ढुवानी, भण्डारण, वितरण तथा कृषिउपजको विक्रीवितरण गर्ने कृषिबजार सम्भन्नुपर्छ ।

- (ठ) “कृषिवस्तु” भन्नाले कृषकले कुनै बोटबिरुवा वा जीवजन्तुबाट उत्पादन गरेको उपभोग्य कृषिवस्तु सम्भन्तुपर्छ ।
- (ड) “कृषिव्यवसाय” भन्नाले देहायको व्यवसाय सम्भन्तुपर्छ :
- (१) व्यावसायिक उद्देश्यले गरिने कृषिबाली वा वस्तुको उत्पादन,
 - (२) कृषिजन्य वस्तुको प्रशोधन,
 - (३) कृषिउपजको व्यापार,
 - (४) कृषि-उत्पादनका लागि प्रयोग हुने रासायनिक वा प्राङ्गारिक मलको उत्पादन, भण्डारण तथा वितरण,
 - (५) कृषिउत्पादनका लागि प्रयोग हुने बिउ, बेर्ना, नस्ल र भुराको उत्पादन, परामर्श सेवा, भण्डारण तथा वितरण,
 - (६) कृषिमा प्रयोग हुने औषधि एवं विषादीको उत्पादन, परामर्श, भण्डारण तथा विक्री व्यवसाय ।
- (ढ) “खुद्रा बजार” भन्नाले कुनै विक्रेताले उपभोक्तालाई विक्री गर्ने खुद्रा बजारलाई सम्भन्तुपर्छ ।
- (ण) “तोकिएको वा तोकिएबमोजिम” भन्नाले यस ऐनबमोजिम बनेको नियमावलीमा तोकिएको वा तोकिएबमोजिम सम्भन्तुपर्छ ।
- (त) “थोक बजार” भन्नाले कुनै उत्पादक वा विक्रेताले अर्को विक्रेतालाई कृषिवस्तु विक्रीवितरण गर्ने थोक बजारलाई सम्भन्तुपर्छ ।
- (थ) “विक्रेता” भन्नाले कृषिवस्तुहरू विक्री गर्ने व्यापारी, कृषक, कृषक समूह, कृषिफर्म, सहकारी संस्था, कम्पनी वा एजेन्ट विक्रेतासमेतलाई सम्भन्तुपर्छ ।

- (द) “मन्त्रालय” भन्नाले सङ्घ तथा प्रदेशको कृषिक्षेत्र हेर्ने मन्त्रालयलाई सम्भन्नुपर्छ ।
- (ध) “व्यावसायिक कृषि करार” भन्नाले व्यावसायिक कृषिखेती वा कृषिफर्मको सञ्चालन, कृषिवस्तुको व्यावसायिक उत्पादन, खरिद, विक्री, सञ्चय र बजारीकरण गर्न वा कृषिव्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न दुई वा सोभन्दा बढी पक्षहरूबीच भएको सम्भौता वा व्यावसायिक कृषि करारलाई सम्भन्नुपर्छ । यस शब्दले व्यावसायिक कृषि प्रयोजनका लागि व्यक्तिगत वा संस्थागत रूपमा लिजमा लिन, दिन वा कृषिजन्य उद्योगका लागि कृषिवस्तु वा बालीको उत्पादन वा आपूर्ति गर्न दुई वा दुईभन्दा बढी पक्षहरूबीच क्षेत्रफल, परिमाण, मूल्य र गुणस्तरका आधारमा भएको करारलाई समेत जनाउँछ ।
- (न) “वडा” भन्नाले सुन्दरहरैँचा नगरपालिकाको वडा सम्भन्नुपर्छ ।
- (प) “समिति” भन्नाले यस ऐनको दफा ५ बमोजिम गठन भएको कृषिबजार सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति सम्भन्नुपर्छ ।
- (फ) “सभा” भन्नाले सुन्दरहरैँचा नगरसभालाई सम्भन्नुपर्छ ।
- (ब) “सङ्कलन केन्द्र” भन्नाले कृषकहरूले दोस्रो बजारमा विक्री गर्ने उद्देश्यले कृषिउपज सङ्कलन गरेर विक्रेतालाई विक्री गर्ने सङ्कलन केन्द्रलाई सम्भन्नुपर्छ ।
- (भ) “हाटबजार” भन्नाले कृषि उपजलगायत अन्य स्थानीय उत्पादन विक्री गर्ने उद्देश्यले नगरपालिकाबाट स्वीकृति लिई सञ्चालन भएको हाटबजारलाई सम्भन्नुपर्छ ।

परिच्छेद २

कृषिबजारसम्बन्धी व्यवस्था

३. कृषिबजारको स्थापना : (१) नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको कुनै पनि स्थानमा कृषिबजारको स्थापना गर्न सक्ने छ ।

(२) कृषिसम्बन्धी सहकारी वा कृषिसम्बन्धी व्यावसायिक संस्थाले नगरपालिकाको अनुमति लिई कृषिबजारको स्थापना गर्न सक्ने छ ।

४. कृषिबजारको वर्गीकरण : (१) यस ऐनको दफा ३ बमोजिम स्थापना हुने कृषिबजारको वर्गीकरण देहायबमोजिम हुने छ :

(क) थोक बजार,

(ख) खुद्रा बजार,

(ग) हाटबजार,

(घ) सङ्कलन केन्द्र ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको बजार सञ्चालनबापत लाग्ने शुल्क सभाले तोकेबमोजिम हुने छ ।

(३) बजार सञ्चालनसम्बन्धी अन्य व्यवस्था कार्यपालिकाले तोकेबमोजिम हुने छ ।

५. कृषिबजार सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति : (१) यस ऐनको दफा (३) बमोजिम स्थापना भएको कृषिबजारको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्नका लागि कृषिबजार तथा व्यवस्थापन समिति रहने छ ।

(२) कृषिबजार सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिसम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुने छ ।

परिच्छेद ३

कृषिव्यवसाय प्रवर्द्धनसम्बन्धी व्यवस्था

६. स्थानीय कृषिव्यवसाय प्रवर्द्धन समिति : (१) कृषि क्षेत्रको समग्र विकास तथा प्रवर्द्धनलगायतका कार्य गर्न सुन्दरहरैँचा नगरपालिकामा एक स्थानीय कृषिव्यवसाय प्रवर्द्धन समिति रहने छ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समितिमा देहायबमोजिमका सदस्यहरू रहने छन् :

(क) नगरप्रमुख – अध्यक्ष

(ख) कृषिक्षेत्र हेर्ने कार्यपालिकाको सदस्य – सदस्य

(ग) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत – सदस्य

(घ) नगरपालिकास्तरीय खाद्य सुरक्षा समितिको संयोजक वा प्रमुख – सदस्य

(ङ) समितिले मनोनयन गरेको विज्ञ सदस्य १ जना – सदस्य

(च) समितिले मनोनयन गरेको व्यावसायिक किसानमध्ये १ जना – सदस्य

(छ) नगरपालिकाको कृषि शाखा प्रमुख – सदस्य-सचिव

(३) समितिले सम्बन्धित क्षेत्रको विशेषज्ञ तथा अन्य व्यक्तिलाई समितिको बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्ने छ ।

(४) समितिको बैठकसम्बन्धी अन्य कार्यविधि समिति आफैँले निर्धारण गरेबमोजिम हुने छ ।

(५) समितिले यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न आवश्यकताअनुसार विभिन्न उपसमितिहरू गठन गर्न सक्ने छ ।

(६) समितिको सचिवालय नगरपालिकाको कृषिक्षेत्र हेर्ने शाखामा रहने छ ।

७. समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार : यस ऐनमा अन्यत्र व्यवस्था भएबाहेक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुने छ :

- (क) स्थानीय स्तरमा कृषिव्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक नीति तथा योजना तर्जुमा गर्ने,
- (ख) कृषिव्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न सङ्घीय तथा प्रादेशिक निकायसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने,
- (ग) कृषिव्यवसायको प्रवर्द्धन गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक कार्य गर्ने,
- (घ) कृषिव्यवसायको प्रवर्द्धन गर्ने सम्बन्धमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
- (ङ) कृषिव्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक पर्ने सिप, प्रविधि तथा अन्य आवश्यक विषयको उचित व्यवस्था गर्न प्रवर्द्धनात्मक कार्यहरू गर्ने,
- (च) कृषिव्यवसाय प्रवर्द्धन कोषको सञ्चालन गर्ने,
- (छ) तोकिएबमोजिमका अन्य आवश्यक कार्य गर्ने ।

८. कृषिव्यवसायलाई सुविधा दिने : (१) नगरपालिकाले कृषिव्यवसायका लागि देहायबमोजिम छुट तथा सुविधा दिन सक्ने छ :

- (क) स्थानीय कर निकासी शुल्क
 - (ख) कृषिव्यवसाय प्रवर्द्धनसम्बन्धी प्रविधिप्रयोग र विस्तारमा अनुदान, जस्तै-हुवानी साधन, यान्त्रिक उपकरण आदि ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम दिइने छुट तथा सुविधाहरू तोकिएबमोजिम हुने छन् ।
- (३) उपदफा (१) बमोजिम दिइने सुविधाका अतिरिक्त अन्य सुविधा समितिको सिफारिसमा कार्यपालिकाले तोकिएबमोजिम हुने छ ।

९. कृषिऋण : (१) कुनै पनि बैङ्क वा वित्तीय संस्थाले सो संस्थाको नियमबमोजिम कृषिऋण उपलब्ध गराउन सक्ने छ ।
- (२) प्रचलित नेपाल कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यस ऐनबमोजिमको व्यावसायिक कृषि करारसम्बन्धी सम्झौतालाई धितोका रूपमा स्वीकार गरी कुनै बैङ्क वा वित्तीय संस्थाले उपदफा (१) बमोजिमको ऋण उपलब्ध गराउन सक्ने छ ।
- (३) उपदफा (२) बमोजिम उपलब्ध गराउने ऋणलाई सरकारको अति प्राथमीकता क्षेत्रमा कर्जा लगानी गरेको सरह मानी सोबापत उक्त बैङ्क वा वित्तीय संस्थाले पाउने सुविधासमेत पाउन सक्ने छ ।
- (४) कुनै बैङ्क वा वित्तीय संस्थाले उपदफा (२) बमोजिम गरेको लगानी उठ्न नसक्ने भई अपलेखन गर्नुपर्ने भएमा सो अपलेखन गरेको वर्षको खुद करयोग्य आयबाट सो अङ्क बराबरको रकम घटाउन सक्ने छ ।

परिच्छेद ४

कोषको स्थापना तथा सञ्चालन

१०. कोषको स्थापना : (१) कृषिव्यवसाय प्रवर्द्धन गर्नका लागि एक छुट्टै कृषिव्यवसाय प्रवर्द्धन कोषको स्थापना गरिने छ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको कोषमा देहायका रकमहरू रहने छन् :
- (क) सङ्घीय तथा प्रादेशिक सरकारबाट प्राप्त रकम,
- (ख) नगरपालिकाबाट प्राप्त रकम,

(ग) नेपाल सरकारबाट विदेशी सरकार, अन्तर्राष्ट्रिय सङ्घ-संस्थासँग सम्झौता गरी नगरपालिकामा विनियोजित रकमबापत प्राप्त रकम,

(घ) अन्य कुनै स्रोतबाट प्राप्त रकम ।

(३) उपदफा (१) को खण्ड (ग) बमोजिमको रकम प्राप्त गर्नुअघि सङ्घीय अर्थ मन्त्रालयको स्वीकृति लिनुपर्ने छ ।

११. कोषको सञ्चालन : (१) नगरपालिकाको नीति, कानून तथा निर्देशनबमोजिम कृषिव्यवसायको प्रवर्द्धन गर्नका लागि कोषको रकम खर्च गरिने छ ।

(२) कोषको सचिवालय नगरपालिकाअन्तर्गतको कृषि शाखामा रहने छ ।

१२. कोष सञ्चालनसम्बन्धी व्यवस्था : (१) समितिका तर्फबाट गरिने सम्पूर्ण खर्च दफा १० बमोजिमको कोषबाट तोकिएबमोजिम बेहोरिने छ ।

(२) समितिको कोषमा रहेको रकम समितिले प्रचलित कानूनबमोजिम कुनै बैङ्कमा खाता खोली जम्मा गर्ने छ ।

(३) समितिको कोष सञ्चालन समितिको सदस्य-सचिव र लेखाप्रमुखको संयुक्त दस्तखतबाट हुने छ ।

(४) कोषको सञ्चालनसम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुने छ ।

१३. लेखा र लेखापरीक्षण : (१) कोषको आयव्ययको लेखा प्रचलित कानूनबमोजिम राख्नुपर्ने छ ।

(२) कोषको लेखापरीक्षण महालेखा परीक्षकबाट हुने छ ।

परिच्छेद ५

व्यावसायिक कृषि करार (लिज)

१४. व्यावसायिक कृषि करार गर्न सकिने : (१) यस ऐनबमोजिम कृषिव्यवसायको प्रवर्द्धन गर्न दुई वा दुईभन्दा बढी पक्षबीच व्यावसायिक कृषि करार गर्न सकिने छ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम करार गर्दा प्रचलित नेपाल कानूनको अधीनमा रही पक्षहरूको आपसी सहमतिमा विद्युतीय प्रणालीका माध्यमबाट समेत गर्न सकिने छ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको करार गर्दा अपनाउनुपर्ने प्रक्रिया तोकिएबमोजिम हुने छ ।

१५. जग्गा तथा भौतिक साधन उपलब्ध गराउन सकिने : कुनै व्यक्ति, संस्था वा निकायले कृषिव्यवसाय गर्ने प्रयोजनका लागि व्यक्ति, कृषिफर्म वा व्यवसायी, कृषक समूह वा त्यस्ता कृषक समूह मिलेर बनेको समिति, सहकारीलाई जग्गा तथा भौतिक सम्पत्ति करार गरी उपलब्ध गराउन सक्ने छ ।

१६. जग्गा तथा भौतिक साधन माग गर्न सक्ने : (१) कुनै कृषक वा कृषिव्यवसायीले व्यावसायिक रूपमा कृषिसम्बन्धी कार्य गर्नका लागि प्रचलित कानूनको प्रतिकूल नहुने गरी करारबमोजिम जग्गा तथा भौतिक साधन प्राप्त गर्न दफा १५ बमोजिमका व्यक्ति वा निकायसँग माग गर्न सक्ने छ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम जग्गा तथा भौतिक साधन माग भइआएमा निश्चित अवधि तोकिएको प्रचलित कानूनबमोजिम सम्बन्धित निकायले करारमा जग्गा तथा भौतिक साधन उपलब्ध गराउन सक्ने छ ।

(३) जग्गा तथा भौतिक साधन उपलब्ध गराउनेसम्बन्धी प्रक्रिया तथा अन्य व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुने छ ।

(४) खेती नगरी लगातार २ वर्षसम्म बाँझो रहेको कृषियोग्य जमिन नेपाल सरकारले तोकिएबमोजिम कृषि प्रयोजनका लागि प्रयोगमा ल्याउन सक्ने छ ।

१७. स्वामित्व हस्तान्तरण नहुने : यस ऐनको दफा १५ बमोजिम कुनै जग्गा वा भौतिक साधन उपलब्ध गराएको अवस्थामा करार गरेको वा लिजमा लिएका कारणले मात्र जग्गा वा भौतिक साधनमा करारका पक्षको स्वामित्व हस्तान्तरण हुने छैन ।

१८. पुनः करार गर्न नहुने : यस ऐनबमोजिम करार गर्ने पक्षले दोस्रो पक्षको सहमति नलिई सोही विषयमा तेस्रो पक्षसँग पुनः करार गर्न पाउने छैन ।

१९. व्यावसायिक कृषि करारका विषयवस्तुहरू : (१) यस ऐनबमोजिम कृषि करार गर्दा करारको प्रकृति र अवस्थाअनुरूप अनुसूची-२ मा उल्लेख भएबमोजिम हुने छ ।

(२) यस ऐनको प्रतिकूल नहुने गरी पक्षहरूको सहमतिमा उपदफा (१) मा उल्लिखित विषयबाहेकका अन्य उपयुक्त विषयवस्तुहरूसमेत व्यावसायिक कृषि करारमा समावेश गर्न सकिने छ ।

२०. व्यावसायिक कृषि करारका पक्षहरूको दायित्व : (१) यस ऐनको दफा १५ वा १६ बमोजिम कृषिव्यवसाय सञ्चालन गर्न लिएको जग्गा तथा भौतिक साधनमा पक्षहरूको दायित्व यस ऐनमा उल्लेख भएको अतिरिक्त अन्य दायित्व करारमा तोकिएबमोजिम हुने छ ।

(२) कृषिवस्तुको परिमाण वा क्षेत्र तोकी गरिने व्यवसायमा पक्षहरूको दायित्व पक्षहरूबीच करार भएकोमा यस ऐनमा उल्लेख भएको अतिरिक्त अन्य कुराहरू करारमा उल्लेख भएबमोजिम हुने छन् ।

- (३) व्यावसायिक कृषि करार गर्ने पक्षहरूले कृषि करार प्रयोजनका लागि कृषिउत्पादन सामग्री, प्रविधि र ऋण वा अन्य सहायता आफैँ वा वित्तीय संस्थाहरूमार्फत तोकिएका सर्तहरूका आधारमा उपलब्ध गराउने गरी आ-आफ्नो दायित्व निर्धारण गर्न सक्ने छन् ।
- (४) व्यावसायिक कृषि करार गर्ने पक्षहरूले प्रचलित कानूनको प्रतिकूल नहुने गरी गर्नुपर्ने छ ।

२१. करार पूरा गर्नुपर्ने समय र तरिका : (१) करारमा करार पूरा गर्ने समय र तरिका उल्लेख भएकोमा उल्लिखित समयभित्र र उल्लिखित तरिकाबमोजिम करार पूरा गर्नुपर्ने छ ।

(२) करारबमोजिमको काम गर्न करारमा कुनै समय वा तरिका तोकिएबमोजिम हुने छ तर सो काम कुनै खास समयमा वा कुनै खास तरिकाले मात्र गर्न सकिने रहेछ भने सोही समयमा सोही तरिकाबमोजिम गर्ने गरी करार भएको मानिने छ ।

(३) उपदफा (२) मा लेखिएको अवस्थामा बाहेक करारमा करार पूरा गर्ने समय र तरिका उल्लेख नभएमा उचित समयभित्र उपयुक्त तरिका अपनाई पूरा गर्नुपर्ने छ ।

२२. करार पूरा गर्ने स्थान : (१) करारबमोजिम काम पूरा गर्न कुनै निश्चित स्थान तोकिएको रहेछ भने सो काम सोही स्थानमा पूरा गर्नुपर्ने छ ।

(२) करारबमोजिम कुनै एक पक्षले अर्को पक्षलाई कुनै मालसामान दिने वा बुझाउने स्थान करारमा तोकिएको रहेछ भने सोही स्थानमा नै दिनु वा बुझाउनुपर्ने छ ।

(३) करारबमोजिम काम गर्ने निश्चित स्थान नतोकिएको तर सो काम कुनै खास स्थानमा मात्र गर्न सकिने वा चलन-व्यवहार वा सो

कामको प्रकृतिअनुसार कुनै खास स्थानमा मात्र गर्नुपर्ने किसिमको रहेछ भने सो काम सोही स्थानमा गर्ने गरी करार भएको मानिने छ ।

(४) उपदफा (२) र (३) मा लेखिएबाहेक अन्य अवस्थामा करारबमोजिम काम गर्ने स्थान करारमा उल्लेख भएको रहेनछ भने करारबमोजिम काम गर्ने पक्षले अर्को पक्षलाई मनासिबमाफिकको स्थान तोकिदिन सूचना गर्नुपर्ने छ र अर्को पक्षले पनि सो काम गर्न मनासिबमाफिकको स्थान तोकिदिनुपर्ने छ ।

२३. करार पूरा गर्नुपर्ने अवस्था : देहायका अवस्थामा करारबमोजिम काम गर्न आवश्यक पर्ने छैन :

- (क) करारको एक पक्षले अर्को पक्षलाई करारबमोजिमको दायित्व पूरा गर्नुपर्ने गरी छुट दिएमा,
- (ख) बदर गराउन सकिने करार बदर गराउन पाउने पक्षले बदर गराएमा,
- (ग) अर्को पक्षले करार उल्लङ्घन गरेका कारणबाट करारको परिपालना हुन नसक्ने भएमा,
- (घ) यस ऐनको कुनै व्यवस्थाबमोजिम करारबमोजिमको काम गर्नुपर्ने भएमा,
- (ङ) करार गर्दाको परिस्थितिमा आधारभूत परिवर्तन भई करारको परिपालना गर्न असम्भव भएमा ।

२४. करार दर्ता गर्नुपर्ने : (१) यस ऐनअन्तर्गत सम्पन्न गरिएका करारहरू सम्झौता भएका मितिले पैंतीस दिनभित्र नगरपालिकामा दर्ता गर्नुपर्ने छ ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम करार दर्ता गर्दा तोकिएबमोजिमको दस्तुर लाग्ने छ ।
- (३) दर्ता नगरिएको करारले नेपाल सरकार वा अन्य निकायले दिने सुविधा वा सहूलियत दिने प्रयोजनका लागि मान्यता प्राप्त गर्ने छैन ।
- (४) उपदफा (१) बमोजिम भएको करारको आधिकारिक प्रति नगरपालिकाको तोकिएको अधिकारीले अनिवार्य रूपले राख्नुपर्ने छ ।
- (५) उपदफा (१) बमोजिमको करार दर्ता गर्न दुवै पक्षहरू स्वयं वा उनीहरूको कानूनबमोजिमको प्रतिनिधि उपस्थित हुनुपर्ने छ ।
- (६) नगरपालिकाले कुनै व्यवसायी वा कृषकले कृषि करार दर्ता गर्न ल्याएकोमा दर्ता गर्ने अधिकारीले यस ऐनबमोजिम उल्लेख हुनुपर्ने कुनै कुरा उल्लेख नभएको वा अनुचित प्रावधान उल्लेख भएकोमा सो परिमार्जन गरेर मात्र दर्ता गर्न आदेश दिन सक्ने छ ।
- (७) उपदफा (६) बमोजिम दिइएको आदेश करारका पक्षहरूले पालन गर्नुपर्ने छ ।

परिच्छेद ६

विवाद समाधान

२५. विवादको समाधान : (१) यस ऐनअन्तर्गत गरिएका कृषि करारको कार्यान्वयनका सम्बन्धमा कुनै विवाद उत्पन्न भएमा पक्षहरूले आपसी वार्ताबाट त्यस्ता विवादहरू समाधान गर्न सक्ने छन् ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम वार्ताबाट विवाद समाधान हुन नसकेमा पक्षहरूले प्रचलित कानूनबमोजिम नगर न्यायिक समितिमा निवेदन दिनुपर्ने छ ।
- (३) उपदफा (२) बमोजिम निवेदन पर्न आएमा नगर न्यायिक समितिले पैंतीस दिनभित्र मेलमिलापका माध्यमबाट विवादको टुङ्गो लगाउनुपर्ने छ ।
- (४) उपदफा (३) बमोजिम भएको विवादको मेलमिलापका माध्यमबाट टुङ्गो नलागेमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ बमोजिम पैंतीस दिनभित्र मोरङ जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन गर्न सक्ने छ ।
- (५) उपदफा (३) बमोजिम मेलमिलापबाट विवाद समाधान हुन नसकेमा पक्षहरूले प्रचलित कानूनबमोजिम मध्यस्थतासम्बन्धी कारवाही अगाडि बढाउन समेत सक्ने छन् ।
- (६) मध्यस्थतासम्बन्धी कारवाही अगाडि बढाउँदा मध्यस्थकर्ताको नाम करारमा नै उल्लेख भएकोमा सोहीबमोजिम हुने छ ।
- (७) उपदफा (६) बमोजिम करारमा नाम उल्लेख नभएकोमा पक्षहरूका प्रतिनिधि, नगरपालिकाका प्रतिनिधि वा नगरपालिकाबाट तोकिएका विषयविज्ञ वा मेलमिलापकर्तासहितको मध्यस्थता समितिको गठन गरिने छ ।
- (८) उपदफा (७) बमोजिम मध्यस्थता चयनका लागि दुवै पक्षबाट अनुरोध भइआएमा सम्बन्धित व्यक्ति वा कार्यालयले अनिवार्य रूपमा सात दिनभित्रमा लिखित सहमति वा असहमति दिनुपर्ने छ ।

- (९) मध्यस्थता समितिले उजुरी परेको सात दिनभित्र वार्ताद्वारा विवादको समाधान गर्नुपर्ने छ ।
- (१०) उपदफा (९) बमोजिम विवाद समाधान हुन नसकेमा सम्बन्धित पक्षलाई उजुरीउपर सात दिनको म्याद दिई प्रतिवाद गर्ने मौका दिनुपर्ने छ ।
- (११) उपदफा (१०) बमोजिमको समयावधिभित्र सम्बन्धित पक्षले प्रतिवाद गरी वा नगरी बसेमा सो बेहोरा उल्लेख गरी मध्यस्थता समितिले थप सात दिनभित्रमा आफ्नो निर्णय दिनुपर्ने छ ।
- (१२) उपदफा (११) बमोजिम मध्यस्थता समितिद्वारा गरिएको निर्णय अन्तिम हुने छ ।
- (१३) यस ऐनबमोजिम मध्यस्थता समितिद्वारा गरिएको निर्णयउपर चित्त नबुझे पक्षले मध्यस्थता ऐन, २०५५ को म्यादभित्रै १ नं. प्रदेश उच्च अदालतमा निवेदन दिन सक्ने छ ।
- (१४) मध्यस्थता समितिको अन्य कार्यविधि करारमा उल्लेख भएकोमा सोहीबमोजिम र अन्यका हकमा मध्यस्थता समितिले तोकेबमोजिम हुने छ ।
- (१५) मध्यस्थकर्ताले पारिश्रमिक र सुविधा पक्षहरूबाट लिन सक्ने छन् ।

२६. म्याद सम्बन्धमा : यस ऐनबमोजिमको विवादमा पक्षको काबुबाहिरको परिस्थिति परी यस ऐनको दफा २५ को उपदफा (१०) बमोजिमको म्याद गुज्रन गएमा एक पटकलाई बढीमा पन्ध्र दिन म्याद थाम्न पाउने छ ।

२७. मध्यस्थता समितिको निर्णयको कार्यान्वयन : (१) मध्यस्थता समितिको निर्णय भएको सात दिनभित्रमा पक्षहरूले निर्णय कार्यान्वयन गर्नुपर्ने छ ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम कुनै पक्षले तोकिएको समयमा निर्णयको कार्यान्वयन नगरेमा त्यस्तो निर्णयको कार्यान्वयनमा अर्को पक्षले जिल्ला प्रशासन कार्यालय, मोरङ र अन्य निकायको सहयोग लिन सक्ने छ ।
- (३) उपदफा (२) बमोजिमको कार्यालयले निर्णय कार्यान्वयन गर्ने सिलसिलामा सम्बन्धित पक्षको सम्पत्ति वा कारोबार रोक्का राख्न, त्यस्तो सम्पत्ति वा कारोबार रोक्का राखेकोमा फुकुवा गर्न लेखी पठाउन सक्ने छ ।
- (४) उपदफा (३) बमोजिम रोक्का वा फुकुवा गरिदिन अनुरोध भइआएमा मालपोत कार्यालय, बैङ्क वा वित्तीय संस्थाले त्यस्तो सम्पत्ति वा कारोबारको रोक्का वा फुकुवा गर्नुपर्ने छ ।
- (५) मध्यस्थतासम्बन्धी विषयमा यस ऐनमा उल्लिखित विषयका हकमा यसै ऐनबमोजिम र अन्य विषयका हकमा मध्यस्थता ऐन, २०५५ बमोजिम हुने छ ।

परिच्छेद ७

विविध

२८. व्यवसाय दर्ता गर्नुपर्ने : (१) करार गरी कृषिव्यवसाय सञ्चालन गर्न चाहने कृषक, कृषिफर्म वा एजेन्टलगायतले दर्ता नगरी व्यवसाय सञ्चालन गर्नु हुँदैन ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिमको व्यवसायको दर्ता प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले गर्ने छ । निजले अधिकृतस्तरको कुनै कर्मचारीलाई आवश्यकताअनुसार यस्तो करार दर्ता गर्ने अधिकार प्रत्यायोजन गर्न सक्ने छ ।

(३) व्यवसाय करार दर्ता तथा शुल्कलगायतका अन्य व्यवस्था कार्यपालिकाले निर्धारण गरेबमोजिम हुने छ ।

२९. क्षतिपूर्तिसम्बन्धी व्यवस्था : (१) करार कार्यान्वयनका सन्दर्भमा कुनै पक्षको काम कारबाहीबाट अर्को पक्षलाई क्षति पुग्न गएमा करारमा नै क्षतिपूर्तिको मात्रा तोकिएकोमा सोहीबमोजिम र नतोकिएको हकमा सम्भौताको प्रकृति, स्थलगत निरीक्षण, स्थानीय सर्जमिन, विशेषज्ञको राय, प्रचलित दरभाउसमेत बुझी सोका आधारमा मर्का पर्ने पक्षलाई मध्यस्थता समितिले क्षतिपूर्ति भराइदिने निर्णय गर्न सक्ने छ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि पक्षको काबुबाहिरको परिस्थितिले गर्दा करारको यथावत् परिपालना हुन नसकेको अवस्थामा यस ऐनबमोजिमको दायित्व तिर्नु/बेहोर्नु पर्ने छैन । तर करार गर्दाको अवस्थामा पक्षबीच कुनै लेनदेन भएको रहेछ भने अवस्था हेरी मर्का पर्ने पक्षलाई लेनदेनको सामान, वस्तु वा नगद फिर्ता दिनुपर्ने छ ।

३०. कारबाही चलाउने तथा दण्डसजाय गर्ने अधिकारी : (१) यस ऐनबमोजिम दण्डसजाय गर्ने वा क्षतिपूर्ति भराउने अधिकार नगर न्यायिक समितिलाई हुने छ ।

(२) यस ऐनबमोजिम कारबाही तथा सजाय हुने मुद्दा अनुसन्धान तथा तहकिकात गर्ने अधिकारीले जिल्ला सरकारी वकिलबमे कार्यालय, मोरडबाट परामर्श तथा सहयोग लिन सक्ने छ ।

३१. दण्डसजाय : (१) कसैले यस ऐनको देहायबमोजिम कसुर गरेमा देहायबमोजिमको सजाय हुने छ :

- (क) दफा ३ र ४ विपरीत कृषिबजार स्थापना र सञ्चालन गरेमा पच्चीस हजारदेखि पचास हजार रुपैयाँसम्म,
- (ख) मनासिब कारणबेगर दफा २८ को उपदफा (२) को कार्य नगरेमा वा गर्न इन्कार गरेमा त्यस्तो कार्यालयको मुख्य भई कार्य गर्ने अधिकारी वा त्यस्तो कार्य कुनै अधिकारीलाई प्रत्यायोजन गरिएकोमा त्यस्तो जिम्मेवारीप्राप्त अधिकारीलाई पच्चीस हजारदेखि पचास हजार रुपैयाँसम्म,
- (ग) दफा २९ बमोजिम क्षतिपूर्ति भने आदेश दिएकोमा लापर्वाहीपूर्वक त्यस्तो क्षतिपूर्ति नदिएमा त्यस्तो अटेर गर्नेलाई पच्चीस हजारदेखि पचास हजार रुपैयाँसम्म,
- (घ) यस ऐन वा यस ऐनअन्तर्गत बनेको नियमावलीविपरीत कुनै कार्य गरी त्यसबाट कसैको हानि-नोक्सानी भएको रहेछ भने त्यस्तो हानि-नोक्सानी निजबाट नै भराइने छ ।

३२. पुनरावेदन : यस ऐनको दफा ३१ बमोजिम दिएको सजायमा चित्त नबुझे पक्षले पैंतीस दिनभित्र सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन दिन सक्ने छ ।

३३. बीमासम्बन्धी व्यवस्था : (१) यस ऐनबमोजिम करार गरी गरिएको कृषि उपजको उत्पादनको सम्भौताका आधारमा बीमा समितिले तोकेको प्रक्रिया पूरा गरी त्यस्तो बीमा कार्य गर्न अख्तियार पाएको बीमा कम्पनीले बीमा गर्ने छ ।

(२) बीमा गर्ने प्रक्रियाका सम्बन्धमा बीमा समितिले समय-समयमा निर्धारण गरेबमोजिम हुने छ ।

- (३) यस ऐनबमोजिम गरिने व्यावसायिक कृषि करार सम्बन्धित निकायमा दर्ता हुनासाथ सोही मितिबाट लागु हुने गरी सम्बन्धित बीमा कम्पनीले बीमा गर्न सक्ने छ ।
- (४) कुनै बीमा कम्पनीले व्यावसायिक कृषि करारको बीमा गर्दा तिर्नुपरेको क्षतिको अड्क बराबर आफ्नो खुद करयोग्य आयबाट घटाउन पाउने छ ।

३४. प्रचलित कानूनबमोजिम हुने : यस ऐनमा लेखिएका विषयमा यसै ऐनबमोजिम र अन्य विषयमा प्रचलित कानूनबमोजिम हुने छ ।

३५. बौद्धिक सम्पत्तिको संरक्षण गर्नुपर्ने : यस ऐनबमोजिम कृषिव्यवसायको प्रवर्द्धन गर्दा वा व्यावसायिक कृषि करार गर्दा बौद्धिक सम्पत्ति, भौगोलिक परिचय तथा कृषक अधिकारसमेतको संरक्षण हुने गरी गर्नुपर्ने छ ।

३६. नियम बनाउन सक्ने : यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न नगर कार्यपालिकाले आवश्यक नियम, निर्देशिका वा कार्यविधि बनाउन सक्ने छ ।

३७. बचाउ : यस ऐनको उद्देश्य तथा विषयक्षेत्रमा प्रचलित नेपाल कानूनबमोजिम यसअघि भएका कार्यहरू यसै ऐनबमोजिम भएका मानिने छन् ।

अनुसूची - १

दफा २ को खण्ड (छ) सँग सम्बन्धित

- (१) खाद्यान्न बाली,
- (२) बागवानीजन्य: फलफूल, तरकारी, मसलाबाली, पुष्प,
- (३) पशु, पन्छी,
- (४) माछा, मासु, दूध, फुल, हाड, छाला, ऊन,
- (५) च्याउ,
- (६) मौरी, रेसम,
- (७) चिया, कफी, अलैंची, सुपारी, घाँसेबाली,
- (८) तेलहन, दलहन,
- (९) कपास, जुट, उखु, रबरखेती, टिमु,र,
- (१०) कृषि पर्यटन,
- (११) कृषिका सबै उपक्षेत्रसँग सम्बद्ध उत्पादन र सो शब्दले औद्योगिक प्रयोजनमा हुने कृषिवस्तुहरू,
- (१२) कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनको प्रशोधन उद्योग,
- (१३) कृषि तथा पशुजन्य उत्पादन सामग्री (दाना, मलखाद, विषादी, औषधि) आदिको प्रशोधन उद्योग,
- (१४) खेती प्रणालीमा समाविष्ट कृषि तथा पशुजन्य वस्तुहरू ।

अनुसूची - २

दफा १९ सँग सम्बन्धित

- (क) करारका पक्षहरू,
- (ख) करार खेतीको क्षेत्र,
- (ग) जग्गा र भौतिक साधन,
- (घ) वस्तुको विवरण, मात्रा,
- (ङ) गुणस्तर,
- (ड) सम्झौताको अवधि,
- (च) उत्पादन गरिने वस्तुको खरिद/विक्री मूल्य,
- (छ) भुक्तानीको प्रक्रिया,
- (ज) ढुवानीको दायित्व,
- (झ) उत्पादन प्रक्रिया,
- (ञ) अनुगमनका पक्षहरू,
- (ट) काबुबाहिरको परिस्थितिबाट उत्पादनमा पर्न सक्ने असर र त्यसको दायित्व,
- (ठ) गुणस्तर निर्धारणका आधारहरू,
- (ड) पक्षहरूले एक-अर्कालाई उपलब्ध गराउने सेवा तथा सुविधा,
- (ढ) करारको पालनामा विवाद भएमा अपनाइने समाधानका उपाय ; जस्तै मेलमिलाप तथा मध्यस्थतालगायतका विषयवस्तुहरू आदि,
- (ण) कृषिउपजको मूल्य निर्धारणसम्बन्धी व्यवस्था ।

आज्ञाले :
जीवनप्रसाद आचार्य
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत